

Földművelésügyi Minisztérium

élt 120 évet, béke poraira

A Földművelésügyi Minisztérium 120 éve történt alapításától az FVM tavalyi megszűnéséig a mezőgazdaság önálló minisztériummal rendelkezett. A változó elnevezésű, de a mezőgazdaságot folyamatosan a nevében viselő minisztérium az erdészet legfőbb államigazgatási szerve is volt, ezért illik róla méltóképpen megemlékezni. Természetesen e hatalmas szervezet szerteágazó tevékenységéről hiteles és tárgyilagos ér-

tékeléshez hosszú évtizedekre lesz szükség, de ennek erdészeti vonatkozásairól néhány megállapítást már most is tehetünk.

A minisztérium 1889-ben született a Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumból történt kiválásakor. „Leánykori” nevét 1967-ig, vagyis 77 éven át megtartotta. Akkor a földművelésügy és az élelmiszerügy összevonásával létrejött a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium, amely e név alatt 1990-ig, vagyis 23 éven keresztül működött. 1990 és 1998 között ismét eredeti nevét használta, majd a vidékfejlesztési teendők kormányzati szintre való emelésével létrehozták a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumot. Ezen időszak alatt négy esetben bizonyos feladatköröket leválasztottak róla, amelyek azonban hosszabb-rövidebb idő múlva visszakerültek az „anyaágazatba”. A változó szervezeteket és az ezeket irányító minisztereket az alábbiakban ismertetjük.

(Név szerint nem soroljuk föl azt a három minisztert, akik a Földművelési Minisztérium megalakulása előtt – 1878 és 1889 között földművelésüggyel foglalkoztak.)

Egyenes ágon

Földművelésügyi miniszterek (61 volt)

Szapáry Gyula gróf (1889-1890)
Bethlen András gróf (1890-1894)
Fejérváry Géza báró, mint honvédelmi miniszter ideiglenesen (1894-1894)
Festetics Andor gróf (1894-1895)
Darányi Ignác (1895-1903)
Tallián Béla (1903-1905)
György Endre (1905-1905)
Feilitzsch Artúr báró (1905-1906)
Darányi Ignác másodszor (1906-1910)
Serényi Béla gróf (1910-1913)
Ghilliány Imre báró (1913-1917)
Mezőssy Béla (1917-1918)
Wekerle Sándor, mint miniszterelnök, ideiglenesen (1918-1918)

Serényi Béla gróf másodszor (1918-1918)
Buza Barna (1918-1919)
Takács József, a központi munkástanács által megbízott (1919-1919)
Győry Lóránd megbízott helyettes államtitkár (1919-1919)
Szabó István, nagyatádi (1919-1919)

(1917-től 1924-ig az FM-mel párhuzamosan működött a Közélelmiszerügyi Minisztérium, amelyet ez idő alatt 19 miniszter irányított, akik nevét tételesen nem ismertetjük).

Rubinek Gyula (1919-1920)
Rubinek Gyula másodszor, mint kereskedelemügy miniszter (1920-1920)
Szabó István, nagyatádi másodszor (1920-1921)
Mayer János (1921-1922)
Szabó István, nagyatádi harmadszor (1922-1924)
Bethlen István gróf, mint miniszterelnök (1924-1924)
Schandl Károly megbízott államtitkár (1924-1924)
Mayer János másodszor (1924-1931)
Iványi Béla (1931-1932)
Purgly Emil (1932-1932)
Kállay Miklós úr (1932-1935)
Darányi Kálmán (1935-1936)
Darányi Kálmán másodszor, mint miniszterelnök (1936-1938)
Marschall Ferenc (1938-1938)
Sztranyavszky Sándor (1938-1938)
Teleki Mihály gróf 1938-1940)
Bánffy Dániel báró (1940-1944)
Jurcsek Béla nyilaskeresztes testvér (1944-1944)
Pállfy Fidél gróf (1944-1945)
Nagy Imre, az ideiglenes nemzeti kormány tagja (1944-1945)
Kovács Béla nemzeti paraszt jobbról (1945-1946)
Dobi István (1946-1946)
Bárános Károly (1946-1947)
Bárános Károly másodszor ideiglenesen egy napig (1947. május 31.)

Bárános Károly harmadszor (1947-1947)
Bárános Károly negyedszer, ideiglenesen (1947-1947)
Szabó Árpád (1947-1948)
Dobi István másodszor (1948-1948)
Dobi István harmadszor, ideiglenesen (1948)
Csala István (1948-1949)
Csala István másodszor, ideiglenesen (1949-1949)
Erdei Ferenc nemzeti paraszt balról (1949-1952)
Erdei Ferenc másodszor (1952-1953)
Hegedűs András, mint miniszterelnök-helyettes (1953-1954)
Erdei Ferenc harmadszor (1954-1955)
Matolcsi János (1955-1956)
Kovács Béla másodszor (1956-1956)
Dögei Imre, magyar forradalmi munkás-paraszt elvtárs (1956-1956)
Dögei Imre másodszor, megbízott (1956-1956)
Dögei Imre harmadszor, megbízott (1957-1957)
Dögei Imre negyedszer (1957-1960)
Losonczi Pál (1960-1967)

Mezőgazdasági és élelmészügyi miniszterek (4 volt)

Dimény Imre (1967-1975)
Romány Pál (1975-1980)
Váncsa Jenő (1980-1989)
Hütter Csaba (1989-1990)

Földművelésügyi miniszterek másodszor (6 volt)

Nagy Ferenc József (1990-1991)
Gerbovics Jenő tárca nélküli független kisgazda földmunkás és polgári (1990-1991)
Gergátz Elemér (1991-1993)
Szabó János (1993-1994)
Lakos László (1994-1996)
Nagy Frigyes (1996-1998)

Földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszterek (5 volt)

Torgyán József független kisgazda földmunkás és polgári (1998-2001)
Boros Imre tárca nélküli, ideiglenes (2001-2001)
Vonza András (2001-2002)
Németh Imre (2002-2005)
Gráf József (2006-2010)

Oldalági (a fentiekkel párhuzamosan működő) szervezetek

Élelmészeti, élelmiszeripari, élelmészügyi és közel-látásügyi miniszterek (10 volt)

Jurcsek Béla a Szálasi kormányban (1944-1945)
Faraghó Gábor az ideiglenes nemzeti kormányban (1944-1945)
Rónai Sándor (1945-1945)
Báranyos Károly ötödször (1945-1946)
Erőss János (1946-1947)
Szabó Árpád másodszor, mint földművelésügyi miniszter (1947-1947)
Nagy Imre másodszor (1950-1952)
Altomáré Iván (1952-1956)
Nyers Rezső (1956-1956)
Kovács Imre (1956-1967)

Begyűjtési miniszterek (ezt a címet négyen viselték)

Nagy Imre harmadszor (1952-1952)
Tisza József (1952-1954)
Szobek András (1954-1956)
Gyenes András (1956-1956)

Állami gazdaságok és erdők miniszterei (3 volt)

Hegedűs András másodszor (1952-1953)
Pogácsás György (1954-1956)
Ribíánszky Miklós (1956-1956)

Országos Erdészeti Főigazgatóság (3 volt)

Tömpe István miniszterhelyettes főigazgató (1954-1956)
Balassa Gyula miniszterhelyettes főigazgató (1956-1960)
Földes László miniszterhelyettes (1961-1967)

A fentiekből látható, hogy az eseménydús, időnként viharos (két elvesztett háború, legalább három rendszerváltás, több forradalom és ellenforradalom, az ország határainak kilenc esetben történt módosítása stb.) 120 esztendőnek megfelelően a minisztériumok és egyéb szervezetek elnevezése, valamint az azokat vezető személyek, mindenekelőtt a miniszterek összetétele is módfelett változatos volt. A név szerint ismertetett 96 miniszter és egyéb vezető csak 76 személyt jelent, mivel sokan közülük több esetben is (pl. háromszor, négyszer, egy esetben ötször) birtokosai lettek a bársonyszéknek. A miniszterek átlagos „kihordási ideje” csupán 15 hónap volt. A legtovább (tíz éven keresztül) Váncsa Jenő, a legrövidebb ideig (egy napig) Báranyos Károly szolgált, de Ribíánszky Miklós is csupán öt napig töltötte be ezt a tisztelet. Megnevezéseik, címeik, rangjaik, párhovatarozásuk stb. is hűen tükrözi a különböző korokat. Volt közöttük pl. gróf, báró, úr, nyilaskeresztes testvér, munkás, elvtárs, továbbá egyszerű paraszt, nemzeti paraszt balról és jobbról, forradalmi munkás-paraszt, független kisgazda, földmunkás és polgár, de előfordul sok véglegesnek tekintett ideiglenes, igazi ideiglenes, valamint miniszterelnök, miniszterelnök-helyettes, tárca és tárca nélküli, felkért és megbízott honvédelmi, kereskedelemügyi, vidékfejlesztési, élelmészügyi stb. is. A miniszterek a szervezetet természetesen nem közvetlenül, hanem vezető munkatársaik útján irányították. Munkájukat e körben kerekben 100 államtitkár, 225 miniszterhelyettes és 45 hivatalvezető, főigazgató segítette, vagyis a százhusz év alatt összesen négyszázhatvanhatan voltak.

A Földművelési Minisztériumnak az államigazgatásból történt – tartósnak látszó – eltűnése alkalmával lapunk olvasóit feltehetően elsősorban az érdeklí, hogy mindezek milyen hatással voltak az erdészeti igazgatásra. Ezért a következőkben kizárólag azzal foglalkozunk, hogy az FM uralta 120 év alatt hogyan alakult az erdészeti szervezet, és azt kik vezették. Az alábbi szöveg megértéséhez azonban szükséges egy kis áttekintést adni a szóbeszédben számárlétrának, hivatalosan hierarchiának nevezett alá-fölrendeltségi viszonyokról. Ha a kormányzat legfelsőbb és a szervezet legalsóbb szintjeit figyelmen kívül hagyjuk, az ismertetett 120 év alatt ez szinte semmit sem változott, vagyis a következőképpen alakult: 1. miniszter, 2. államtitkár (a miniszter első helyettese), 3. miniszterhelyettes (államtitkár-helyettes, szakállamtitkár), 4. hivatalvezető (főigazgató stb.), 5. hivatalvezető-helyettes (főigazgató-helyettes stb.) 6. főosztályvezető. A szóbeszédben ezek közül az első három-négyet nevezték döntéshozónak.

Minisztérium, miniszter

Az a kérdés, hogy az erdészeti szervezetnek lehet-e más gazdája, az 1970-es évekig fel sem merült, mint ahogy az sem, hogy lehetne-e önálló erdészeti minisztériumot létrehozni. Az utóbbival kapcsolatban megemlítenéd, hogy 1952–56 között tettek ugyan kísérletet az állami mező- és erdőgazdasági (későbbi nevén az állami gazdaságok és erdők) minisztériumának létrehozására, de ez nem volt eredményes. Az erdészeti igazgatásnak egy másik minisztériumhoz való csatolása a hetvenes évek végétől, különösen pedig a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium megalakításától kezdve szinte folyamatosan napirenden volt. Ezzel az erdészek részéről csak néhányan értettek volna egyet, az agrárágazat vezetői és az egész erdésztársadalom határozottan elutasította. Az átcsatolás gondolatával kapcsolatban csak néhány kolléga volt megértő, akik közül a következőkre emlékszem: Tóth

Sándor, Rácz Antal, Csontos Gyula, Csermely László, Berdár Béla, valamint Schmotzer András. A környezetvédelemmel történő integráció leghatározottabb ellenzői Sali Emil és Királyi Ernő voltak Soós Gábor vezetésével. A földművelésügyhöz ragaszkodó, de némi önállóságot követelő erdész szakemberek megelégedtek volna a minisztériumon belül egy erdészeti (és faipari) hivatal létrehozásával is, de ezt 1978-ig az agrárvezetés a leghatározottabban elutasította. Akkor viszont egy politikus (Királyi Ernő) javaslatára és érdekében létrehozták, és annak 1990-ben történt megszűnéséig ő volt az egyetlen vezetője.

Önálló főhatóság, államtitkárság

Az erdők nagy részének államosítása után az erdészek részéről kialakult, majd megerősödött az a törekvés, mely szerint az ellenérdekeltségű FM-ből ki kell válni és önálló szervezetet kell alakítani. Ez a törekvés 1954-ben az Országos Erdészeti Főigazgatóság létrehozásával és annak a Kormány alá rendelésével megvalósult, és 13 éven át, 1967-ig nagyon eredményesen működött. Vezetői (Tömpe István, Balassa Gyula, Földes László) miniszterhelyettesi beosztásban, kivétel nélkül politikusok voltak.

Országos hatáskörű közpénzügy

Ezt a szervezeti formát két esetben hozták létre, de mindkét esetben rövid időn belül megszűnt. A MÁLLERD Központi Igazgatósága 1946–1950 között működött ifj. Tildy Zoltán újságíró, fotóművész, elnök-vezérigazgató irányításával. Az Erdőközpont vezetője 1950-1951 között Molnár István hordogári munkás volt.

Összegezve az elmondottakat, megállapítható, hogy a minisztérium fennállásának 120 éve alatt annak négyszázhatvanhat legmagasabb beosztásban lévő vezetője közül csak egy, Kaán Károly volt erdészeti szakember, akit 1920-ban neveztek ki helyettes-államtitkárrá. Érdekes megjegyezni továbbá, hogy ő e hosszú idő alatt nemcsak az első, hanem az egyetlen magas rangú erdészeti tisztviselő volt, valamint, hogy hivatalosan nem „erdészeti”-nek, hanem „földművelésügyi”-nek nevezték. Államtitkári címét „buzgó szolgálata elismeréséül” 1924-ben kapta meg, amelyet azonban életrajzírója nem a munkaköreire, hanem a „társadalmi tisztsegei” közé sorolt.

Egy, az erdészeti szakterületen tájékozatlan, egyébként mértékadó statisztikus szakember szerint az hihetetlennek tűnik, hogy tízezer körüli képzett erdész közül 120 év alatt közel ötszáz beosztásba spontán módon csak egy került be. Megjegyzni ugyanakkor, hogy az elmúlt több mint egy évszázad alatt a vezetők kiválasztása szakmai alapon statisztikailag nem mérhető módon történt. Egy-egy vezető állásba történő kinevezés szinte kizárólag a családi, baráti, munka- és lakóhelyi környezettől, a jelölt felfogásától, nemzetiségétől, világnézetétől és politikai beállítottságától és egyéb tényezőtől függött.

Az, hogy a hat, kimondottan erdész szakemberek számára létrehozott beosztás (a MÁLLERD elnök vezérigazgatója; az Erdőközpont vezérigazgatója; az OEF három miniszterhelyettese; a MÉM Erdészeti-és Faipari Hivatal hivatalvezetője) közül erdészeti képzettséggel rendelkező szakember egyet sem töltött be, a „hihetetlen” a „megmagyarázhatatlan”, valamint az „érthetetlen” fogalmak körébe sorolandó.

Ahogy Kaán Károly, az első és utolsó magas beosztású erdészeti szakember esetében tettük, úgy itt is bővebben kell

ismertetni az első és egyetlen Erdészeti és Faipari Hivatal történetét. Tényként kell elfogadni, hogy ezt a hivatalt – egyelőre ismeretlen politikai megfontolásból – annak első és utolsó, vagyis egyetlen vezetője, Királyi Ernő kedvére, javaslatára hozták létre. A villanyszerelő és könyvelő alapszakmával rendelkező, erdészeti tapasztalat és szakképzettség nélküli politikus páratlan karriert futott be. A minisztériumban különösebb rokonszenvenek nem örvendő főnök utasításait a szakemberek végrehajtották. Az erdőgazdaságok igazgatói körében minden idők legnépszerűbb vezetője volt, ami még nyugdíjazása után 10-15 év múlva is megnyilvánult. Egykori munkatársai szerint népszerűségét annak köszönhetette, hogy a korábban nehézkesen és bürokratikus elnyerhető vezérigazgatói címet válogatás nélkül minden erdőgazdasági vezetőre kiterjesztette. Ezzel párhuzamosan a vezetők jövedelmét soha nem látott és nem remélt mértékűre emelte. A korábban bonyolult vadászati jogszabályokat liberalizálta, és néhány kisebb megkötéssel a vezérigazgatók jogkörébe utalta. A több százmilliós és folyamatosan feltöltődő erdőfenntartási alapot különösebb mérlegelés és indoklás nélkül nemzeti ajándékként osztogatta, amivel – többek között – elérte, hogy hosszú hivatali ideje alatt az irányítása alá tartozó gazdaságok pénzügyileg nem lehetetlenültek el. Végül Soós Gábor és Sali Emil támogatásával minden olyan kezdeményezést meghiúsított, amely az erdészeti ágazatnak a Környezetvédelmi Minisztériumba történő átkerülését szolgálta volna.

Az is bizonyos, hogy az illetékes miniszterek (pl. Szapáry Gyula gróf, Dögei Imre elvtárs és Torgyán József úr) ez ügyben nem beszélhettek össze, tehát az erdészek vezető posztokról történő távoltage – ha egyáltalán volt ilyen – spontán módon érvényesült. (A mezőgazdász kollégák védelmében azt is célszerű megjegyezni, hogy az „igazi” földművelő-mezőgazdász szakemberek az agrárminiszterek között is kisebbségben voltak.) Végeteül azt is figyelembe kell venni, hogy a fentebb említett hat erdészeti vezetőbeosztást sem mezőgazdász töltötte be.

Mindezek után feltehető a – költőinek semmiképpen sem nevezhető – kérdés: ezeket a furcsaságokat kik találták ki, kik irányították. A szerző úgy látja, hogy választ csak a szakmai körökben végzett széles körű kutatás adhat, de az is csak addig, amíg az események főszereplői élnek.

A fenti jelenség magyarázatára több hipotézis is megfogalmazható. Példaként a következőket állítottam össze:

- Az erdészeti szakemberek a magasabb szintű államigazgatási feladatok ellátására alkalmatlanok (erre – gyakorlat hiányában – példát felhozni nem lehet).

- Az erdészeti szakemberek a magasabb szintű államigazgatási feladatokat nem vállalják (erre a szerző tudna néhány konkrét példát felhozni).

- Az erdészeti szakembereket döntéshozó beosztásba nem engedik kinevezni (erre is van példa, de hogy kik nem engedik, az megválaszolatlan).

A tanulmány összeállítása során egyértelműen bebizonyosodott, hogy az erdész szakembereknek saját szakmájuk vezető beosztásaiból való távoltage **rendszersemleges**, mivel az a monarchiában, a rövid életű tanácsköztársaságban, a királytalan királyságban, a szocializmusban és az utolsó rendszerváltás óta eltelt két évtizedben maradéktalanul érvényesült. Több mint egy évszázad alatt az erdész szakembereknek az államigazgatásban főosztályvezetőnél magasabb beosztást nem biztosítottak.

Rakonczy Zoltán
erdőmérnök